

Luisteren naar woorden of kijken naar gedrag? Waarden over gezin en samenleving in België en Nederland

R. Lesthaeghe

Wie de resultaten van het Europees Waardenonderzoek ter hand neemt komt zowel voor 1981 als 1990 uit op de vaststelling dat Nederland een deeltje van Scandinavië kon zijn dat wat te ver naar het Zuiden is verschoven, terwijl België een stukje Mediterraan Europa is gelegen aan de Noordzee. Zo vinden Belgen significant meer dan de Nederlanders dat 'ouders hun best moeten doen voor hun kinderen', dat 'kinderen aan hun ouders respect verschuldigd zijn', dat 'kinderen zowel een vader als een moeder nodig hebben', of dat 'een vrouw kinderen nodig heeft als levensvervulling'. Omgekeerd stellen Nederlanders zich in diverse situaties toleranter op t.a.v. abortus, euthanasie en suïcide, ze vinden ongehuwd moederschap meer aanvaardbaar en bovendien steken de Nederlanders, ook in vergelijking met alle andere West-Europese landen, met kop en schouders uit wat de aanvaardbaarheid betreft van buitenechtelijke relaties, geslachtsbetrekkingen onder de legale leeftijd, homosexualiteit en prostitutie. Zo te zien houden de Nederlanders, meer dan wie ook, van een ferm libertair discours. De Belgen daarentegen hebben zo hun reserves.

Toch geven de waardenpatronen per generatie en opgemeten in 1981 en 1990 ook voor beide landen op enkele dimensies zeer gelijkaardige resultaten. Zo zijn de scores vrijwel identiek als het over de voorwaarden gaat die nodig zijn voor een 'goed huwelijk', zoals het erop na houden van dezelfde politieke en religieuze opinies, of het belang van voldoende inkomen en een adequate huisvesting. Als het er niet meer op aan komt zichzelf te presenteren op een 'conservatieve libertaire' m.b.t. ethische waarden, maar wel uitspraken te doen over meer materiële en culturele voorwaarden die héél dicht staan bij het leven van elke dag, dan blijken de verschillen tussen beide populaties al meteen veel minder.

Leggen we hiernaast even enkele vaststellingen zoals demografen die courant aanmaken over onze primaire leefwereld. Uit de cohabitatiecijfers blijkt althans dat het meer 'libertaire' discours in Nederland toch met een realiteit zou overeenstemmen. Maar die vergelijking is alleen gemaakt tussen Nederland en Vlaanderen, voor dat andere deel van België, met name Wallonië, heeft men het zeer lang zonder informatie moeten stellen. Wat blijkt nu: Wallonië heeft beduidend meer cohabitanten dan Vlaanderen, en bovendien gaat een groter deel ervan zelfs tot ouderschap over binnen een samenwonersverband. De volkstellingsmonografie, die

deze indicatoren per gemeente uittekenen, geeft aan dat de Belgische taalgrens, net zoals bij de vruchtbaarheidstransitie in de periode 1880-1910, opnieuw een demografische grens is geworden m.b.t. ongehuwd samenwonen en zgn. 'buitenechtelijke' vruchtbaarheid. En zeggen dat het Belgische waardenonderzoek van 1990 bijna aan de Koning ging melden dat 'er toch weer Belgen zijn', want op het vlak van waarden bleken de verschillen tussen Vlamingen en Walen erg klein te zijn, véél kleiner dan tussen Vlamingen en Nederlanders enerzijds, en Walen en Fransen anderzijds.

Meer nog, de Nederlandse incidentie van ongehuwd samenwonen mag hoger liggen dan deze in België, maar de proportie van de geboorten buiten de echt is in beiden landen al sedert jaren vrijwel gelijk. Bij de aanvang van de jaren tachtig ging het om enkele percenten, en sedertdien klom de trend op tot circa 15 % in beide landen. Nederlanders moeten dus méér dan de Belgen de geboorten vermijden zolang er wordt samengewoond, wat trouwens ook typisch tot uiting komt in het zeer late vruchtbaarheidsprofiel van Nederland. Dat zou men niet meteen verwachten, zeker als men af gaat op het meer tolerante Nederlandse discours ter zake.

Maar België zou België niet zijn zonder haar klassieke tweedeling: de bijdrage van de geboorten buiten de echt komt vooral uit Wallonië, dat bovendien een disproportioneel groot contingent ongehuwde moeders toelevert, ook op jongere leeftijd.

Het hek gaat helemaal van de dam wanneer we de uitslagen vergelijken van het Europees Waardenonderzoek van 1990 over de aanvaardbaarheid van ongehuwd moederschap. Voor de leeftijdsklasse 20-39 wordt ongehuwd moederschap het minst goedgekeurd in Brussel (25%), daarna in Wallonië (32%), dan in Vlaanderen (41%) en het meest in Nederland (50%). En de verschillen tussen de vier groepen blijken ook nog sterk significant te zijn. Met twee groepen, Vlaanderen - Nederland, vinden waarden en gedrag dus wel aansluiting op elkaar, maar met vier groepen is de correspondentie al veel meer problematisch.

Zou het kunnen dat naast het meten van reële verschillen in attitudes, het waardenonderzoek ook nationale of regionale verschillen meet in het dominante discours dat gehouden wordt? Het staat minder voor een Nederlandse respondent om zich niet als tolerant te presenteren, en dus schuiven we maar een puntje op langs de Likert schaal. Vooral als het om ethische aspecten gaat, want dat is toch wat verder van eigen bed. De Walen vinden blijkbaar dat ze niet zo'n tolerante opstelling moeten vertonen bij een confrontatie met een vragenlijst of een interviewer, maar ondertussen hebben ze wel een hoge incidentie van ongehuwd moederschap en buitenechtelijke vruchtbaarheid.

Laten we het discours even ter zijde. Zijn de Vlamingen dan zo veel meer gericht op dit hechte gezin dan de Nederlanders, zoals zou blijken uit het Europees Waardenonderzoek en de verschillen die we bij de aanzet hebben aangehaald? Tegengewicht komt alvast uit de hoek van de tewerkstelling van vrouwen tussen de 25 en 45 jaar. Nederlandse vrouwen, met hun bijzonder

hoge deeltijdse tewerkstelling, lijken gezin, kinderen en werk veel beter te combineren dan Vlaamse vrouwen met hogere voltijdse tewerkstelling en kinderen bij verwanten, dagmoeders of crèches. Vlaamse vrouwen kozen destijds veel resoluter voor een steviger materiële zekerheid, waarbij het verwerven van eigen huis zo spreekwoordelijk is. Zelfs in de magere jaren tachtig steeg de eigendomsgraad van woningen nog van 65 naar 69%, en in de jaren negentig moet de kaap van 70% ruim zijn gehaald. Ook uit de echtscheidingscijfers zal men bezwaarlijk kunnen opmaken dat de Vlamingen zo veel meer aan het gezin hechten.

Uit het voorgaande kunnen we zeker niet afleiden dat de waardenoriëntaties in België en Nederland dezelfde zouden zijn. Vijfhonderd jaar verschil in geschiedenis zijn niet zomaar weg te denken. Maar bevragingen naar waarden en attitudes meten nu eenmaal ook een stuk sociale wenselijkheid van de antwoorden, en dus een stuk 'nationaal discours'. Uit meer objectieve indicatoren blijkt soms dat verschillen in gedrag niet zo markant zijn, of zelfs omgekeerd kunnen liggen in vergelijking met wat waardenopmetingen toeleveren. Denk maar aan die 'hoge graad van religiositeit' die de Amerikanen iedere keer weer ten toon spreiden in hun waarden-enquêtes. Maar maken we van een nood een deugd, bekijken we de resultaten van deze enquêtes ook eens meer als een weerslag van een 'nationaal vertoog', als een 'geconstrueerd discours' in een proces van zelf-identificatie tegenover de rest van de wereld. Voorwaar een onderwerp voor een boeiende scriptie. Wellicht ook een best-seller.